

Narva 6. Kooli kriisiolukorra lahendamise plaan

Sisukord

1. Kriisiolukorra lahendamise tegevusplaani koostamine.....	3
2. Kriisiolukorrad koolis.....	4
Info edastamise ja tegevuse skeem kooli kriisiolukorras.....	5
3. Kriisiolukorras tegutsemise kord.....	6
4. Tegevus ohtlikus situatsioonis.....	7
5. Üldised juhised õpetajatele.....	8
6. Tegutsemine pommiähvrdusega telefonikõne puhul	9
7. Tegutsemine pommiähvrduse või lõhkeseadeldise leidmise korral	10
8. Tegutsemine pantvangide võtmise puhul	11
9. Tegutsemisjuhised ekstreemaalses olukorras.....	12
10. Ohutusmeetmed keemiliste ainete ja bioloogiliste elementide kasutamise korral ning epideemia tekkimise ohu korral	12
11. Meetmed kriisi ajal ja pärast kriisi.....	13
11.1. Teavitamine	13
11.2. Teavitamine väljaspool kooli.....	13
11.3. Vanemate teavitamine	13
11.4. Massmeediakanalite teavitamine	13

1. Kriisiolukorra lahendamise tegevusplaani koostamine

Tegevus	Vastutajad ja kaasatud isikud	Tähtajad
Kriisimeeskonna uuendamine	Koolidirektor- J.Golubtsova Õppealajuhataja – I.Rodionova Sekretär – E. Hozjaitšikova Kehalise kasvatusõpetaja -B. Patrakov Tööõpetuse õpetaja – J. Raud Majandusjuhataja - I. Larens Kooli psühholoog – T.Superova Sotsiaalpedagoog – L. Ranneva	September 2012.a

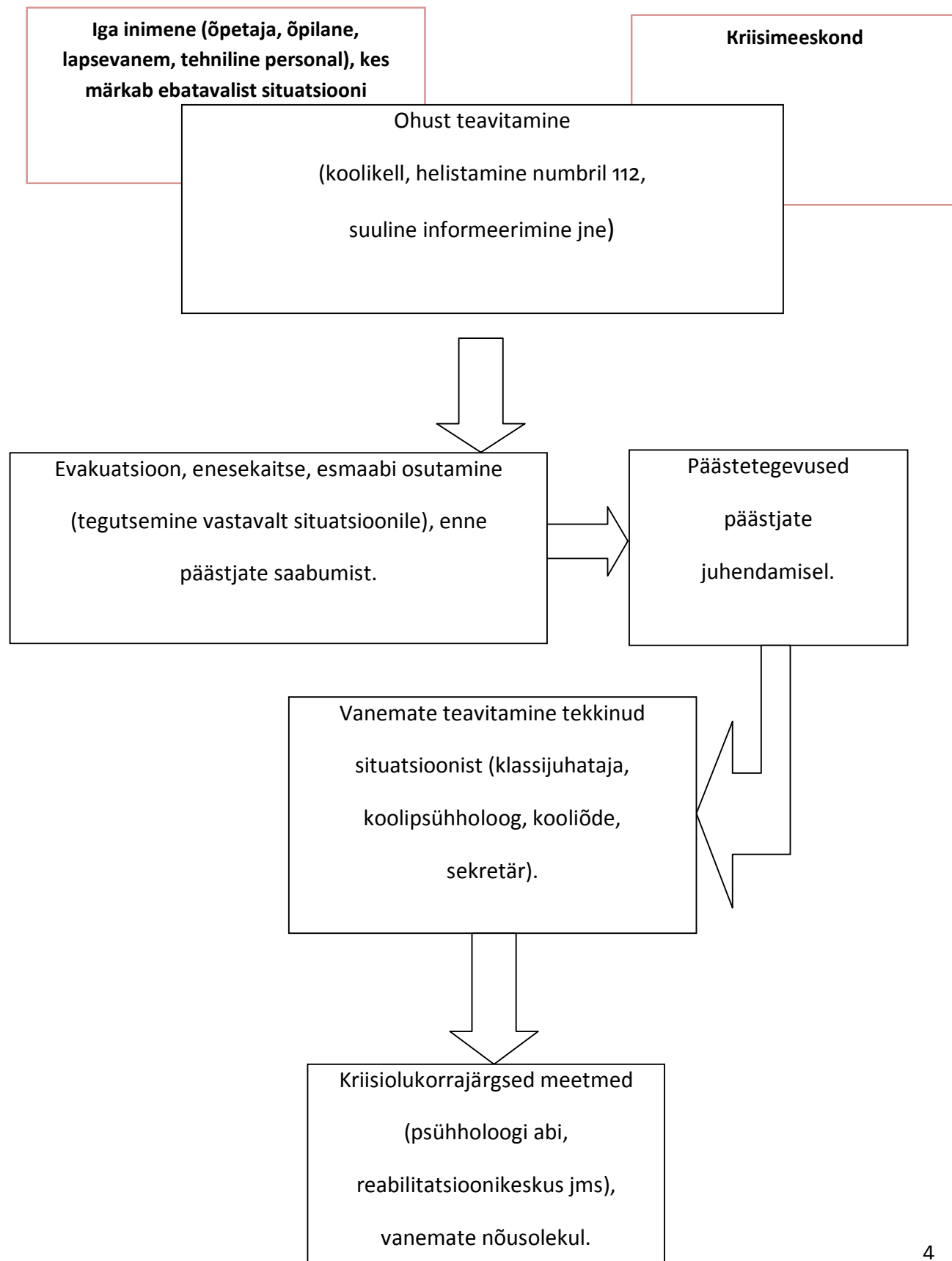
2. Kriisiolukorrad koolis

Kriisiolukordadeks koolis võivad olla:

- õpilase või õpetaja surm(õnnetusjuhtum, haigus, enesetapp, tapmine);
- õpilase perekonnaliikme surm;
- õnnetusjuhtum õpilasega;
- enesetapukatse;
- tulekahju, plahvatus, varing, vandalism;
- ähvardus, vägivald, terror s.t sündmused, mis kutsuvad esile viha, psüühilist tasakaalutust, kuritegelikke kavatsusi, mis võivad ohustada kooli tööd ;
- õnnetusjuhtum (näiteks kooliekskursiooni ajal);
- liiklusõnnetus(näiteks koolibussiga);
- lapse kadumine;
- suurt mõju avaldavad sündmused teises kohas(tänu aktiivsele kajastusele);
- pommiähvardus jm.

Eelpoolnimetatud juhtudel tuleb koheselt sekkuda ohtlikku situatsiooni.

Info edastamise ja tegevuse skeem kooli kriisiolukorras

3. Kriisiolukorras tegutsemise kord

1. Ohuolukorra avastanud täiskasvanu või õpilane informeerib tugiisiku (õpetaja, õpilane, tehniline personal, lapsevanem jt) kaudu juhtumist kriisikomisjoni liiget.
2. Info saanud kriisikomisjoni liige teavitab juhtunust kõiki käesoleval momendil kohalviibivaid kriisikomisjoni liikmeid, kuulutatakse välja kohene kogunemine.
3. Otsustatakse, kuidas kriisiolukorras käituda..
4. Käitatakse vastavalt vastuvõetud otsusele.
5. Tegutsetakse ohtliku situatsiooni ületamise ja tagajärgede likvideerimise eesmärgil.
6. Kooli juhtkond koos psühholoogiga sekkub ohtlikku situatsiooni, vajaduse korral toetab õpilasi.
7. Töö õpilastega: tagada sündmuste kirjalik teavitamine (edastada see info lapsevanematele).
8. Kooli juhtkond teavitab juhtumist lapsevanemaid, vajadusel linnateenistusi.
9. Kriisikomisjon koostab juhtumi kohta kirjaliku aruande
10. Täiskasvanu, kes avastab ohtliku olukorra, koostab direktori nimele ettekande.

4. Tegevus ohtlikus situatsioonis

1. Laps sai trauma

- 1.1. Rahustada last.
- 1.2. Püüda võimaluse korral kindlaks määrata trauma raskusaste.
- 1.3. Anda esmaabi.
- 1.4. Pöörduda arstikabinetti, kutsuda kiirabi telefonil 112.
- 1.5. Teavitada kooli juhtkonda, klassijuhatajat, lapsevanemaid.

2. Teadvuse kaotamine (minestus)

- 2.1. Kindlustada värske õhu saamine, avada aken.
- 2.2. Teha lahti riiete nööbid.
- 2.3. Asetada laps horisontaalasendisse.
- 2.4. Hingamiskeskuse ergutamiseks kasutada nuuskpiiritust.
- 2.5. Transportida kannatanu kooli arstikabinetti, kiirabisse (tel 112).
- 2.6. Teavitada kooli juhtkonda, klassijuhatajat, lapsevanemaid.

3. Lapsele, kes on kannatanud vägivalda või halba kohtlemist, peab osutama vajalikku abi, kui laps räägib juhtunust avameelselt:

- 3.1. Uskuda last.
- 3.2. Jääda rahulikuks.
- 3.3. Mitte muutuda kurjaks, mitte vihastada.
- 3.4. Toetada last („Ma olen rõõmus, et sa rääkisid kõik ära. See pole sinu süü. Sa tegid kõik õigesti. Sa pole üksi oma murega. Seda on ka teiste inimestega juhtunud“.)
- 3.5. Mitte esitada suunavaid küsimusi.
- 3.6. Mitte huvituda juhtunu detailidest.
- 3.7. Kuulata ära kõik lapse küsimused ja soovid.
- 3.8. Mitte anda lubadusi, mida ei suudeta täita.
- 3.9. Austada lapse õigust isikupuutumatusel ja mitte avaldada saadud infot kõrvalistele isikutele.
- 3.10. Teavitada kooli juhtkonda.

4. Narkootiliste ainete kasutamise kahtlus

- 4.1. Isoleerida laps klassiruumist, mitte pöörates sellele ümbritsevate inimeste tähelepanu.
- 4.2. Teavitada kooli juhtkonda ja meditsiinitöötajat.
- 4.3. Kiirabi väljakutsumise otsustab kooli meditsiinitöötaja.
- 4.4. Teavitada lapsevanemaid.
- 4.5. Lubamatu on tekitada antud situatsiooni vastu kõrgendatud huvi.

5. Üldised juhised õpetajatele

1. Olge aktiivne ja otsustav – see aitab taastada õpilaste turvatunnet ja tasakaalu.
2. Olge koos õpilastega, ärge jätke neid üksi.
3. Teavitage juhtunust. Esitage toiminust tõepärane ülevaade, rääkige ainult kindlatest faktidest. Püüdke säilitada väline rahulikkus ja kirjeldage sündmust selgelt ja lihtsalt.
4. Kui mingil põhjusel on raske ise rääkida, kutsuge appi kolleeg või kriisimeeskonna liige.
5. Vältige lubaduste andmist. Ärge lubage, et kohe saab kõik korda, kuid toetage lootust, et kriisist saadakse üle.
6. Aidake kaasa, et õpilased räägiksid juhtunust. Tihti on inimesel vaja mitu korda jutustada, mis juhtus, esitada ühtesid ja samu küsimusi, kuna juhtunuga on raske leppida. Aidake kaasa, et lapsed räägiksid nii juhtumiga seotud faktidest kui ka oma tunnetest. Vajadusel leppige kokku aeg, millal te võite koolipäeva jooksul juhtunust rääkida.
7. Pidage klassis kinni tavapära reeglitest. Toetage õpilaste igasugust aktiivsust (näiteks koristage klassi, tehke igapäevaseid asju), kuna see süvendab klassi ühtsustunnet ja turvatunnet, aitab saavutada kontrolli oma tunnete üle.
8. Tehke tunniplaanis ajutisi muudatusi. Pärast traumeerivaid sündmusi on õpilastel häiritud tähelepanu ja mälu, langeb õppimisvõime, - seepärast on parem kontrolltööd mõneks ajaks edasi lükata. Koduseid ülesandeid võib samuti mõni aeg vähem anda.
9. Olge tähelepanelikud riskirühma kuuluvate õpilaste vastu, nagu kannatanu õed/vennad, sõbrad, samuti tugevate emotsionaalsete reaktsioonidega lapsed, sündmuse pealtnägijad, probleemsetest perekondadest pärit lapsed või perekonnaliikme kaotanud lapsed, depressiooni ja enesetapukalduvustega lapsed.
10. Riskirühma kuuluvad lapsed vajavad viivitamatut individuaalset psühholoogilist abi.
11. Aidake taastada enesekontrolli. Tugevad tunded on kriisiolukorras loomulikud. Püüdke kirgede tormi kustutada, samuti katsuge oma käitumist kontrolli all hoida.
12. Koolipoolset informatsiooni edastab kriisikomisjoni esimees. Õpetajad võivad infot anda kokkuleppel kooli direktoriga, õpilased lapsevanemate loal.
13. Selgitage õpilastele, kuidas käituda ajakirjanikega. Hoiatage õpilasi, et ajakirjanike küsimustele ei tohiks vastata ilma vanemate loata.
14. Olge kontaktis teiste õpetajatega, kooli personaliga ja õpilaste vanematega. Tähtis on teada, kuidas õpilased võivad ületada kriisi mitte ainult koolis, vaid ka kodus ning väljaspool kooli ja kodu.
15. Oma käitumisega olge õpilastele eeskujuks. Kui täiskasvanud on asjalikkuse ja olukordade õige lahenduse, samuti kaastunde ja hoolitsuse eeskujuks, siis käituvad ka lapsed adekvaatselt.
16. Kontrollige enda reaktsioone ja hoolitsege enda eest. Võib avaldada oma tundeid, kuid ei tohi sealjuures kaotada enesekontrolli. Ärge sulguge endasse, rääkige kolleegidega, jagage oma mõtteid ja tundeid, vajaduse korral pöörduge spetsialistide poole.

6. Tegutsemine pommiähvrdusega telefonikõne puhul

1. Jääge rahulikuks, viisakaks, ärge katkestage helistajat. Võimaluse korral lülitage sisse diktofon. Viidake aparaadi rikkele, et kõne täielikult salvestada.
2. Püüdke pommiähvrdusest koheselt märku anda kõige lähemal viibivale kolleegile selleks, et ta võiks samaaegselt teie kõnelusega teatada teise telefoniga päästeteenindusse 112.
3. Püüdke võimalikult täpselt fikseerida helistaja sõnad.
4. Määrake kindlaks täpne helistamise aeg.
5. Vestluses terroristiga püüdke saada vastused järgmistele küsimustele:
 - 5.1. millal pomm plahvatab;
 - 5.2. kus asub pomm praegu;
 - 5.3. mida pomm endast kujutab, milline see välja näeb;
 - 5.4. kas koolis on ka teisi lõhkeseadmeid;
 - 5.5. millise eesmärgiga pomm pandud on;
 - 5.6. millised on terroristi nõudmised;
 - 5.7. mitu terroristi osaleb juhtumis?
6. Helistaja hääle järgi püüdke kindlaks määrata:
 - 6.1 helistaja isik(mees, naine, nooruk);
 - 6.2 helistaja ligikaudne vanus;
 - 6.3 hääle iseloom(vaikne-vali, kõrge – madal, järsk-meeldiv, erutatud, teised tunnused);
 - 6.4. vene keele valdamine(väga hea, hea, keskmine, halb);
 - 6.4 aktsent(kohalik-mittekohalik, mis rahvusele omane);
 - 6.5 kõne iseloomustus(kiire-aeglane, selge – segane, moonutatud);
 - 6.6 kõnedefektid(kogeleb, kõneleb läbi nina, susistab, põristab r-i, teised iseloomulikud tunnused);
 - 6.7 kõnemaneeer (rahulik, vihane, ettevaatlik, emotsionaalne, pilkav, õpetlik j.n.e);
 - 6.8 foon, müra, mis saadab telefonikõnet (autod, loomade häämitsused, rong, lennuk, teised helid, helide segunemine, peokära jt).
- 7 Pärast kõne lõppemist edastage saadud informatsioon viivitamatult päästeteenistusse ja kooli juhtkonnale.

7. Tegutsemine pommiähvarduse või lõhkeseadeldise leidmise korral

7.1 Tunnused, mis viitavad sellele, et pakis, kotis, (telefoniga, postisaadetistes, teiste kanalite kaudu).

7.2 korbis võib olla lõhkeseadeldis:

- leitud esemel on juhtmed, nõõrid, isoleerpaelad;
- leitud esemest kostub kahtlasi helisid, naksumist, kellaused (telefoni teel, postisaadetistes)
- tiksumist;
- leitud ese eraldab mandlilõhna või muud ebatavalist lõhna.

7.3 Põhjused, mis võivad olla ohutunde ajendiks:

- eseme juures on kahtlasi isikuid;
- ähvardused (telefoni teel, postisaadetistes)

7.4 Pommikahtlase eseme leidmisel rahvarohkes kohas peab tegutsema järgnevalt:

1. paanika vältimise eesmärgil ei tohi teatada pommiähvardusest mitte kellelegi, välja arvatud isikud, kes on kohustatud saama seda infot vastavalt oma teenistuskohustustele (kooli juhtkond ja kriisimeeskond);
2. viivitamatult teatama kahtlase eseme leidmisest päästeteenistusse ja kooli juhtkonnale;
3. tagama, et leitud kahtlast eset ei puudutataks ja ei liigutataks ;
4. mitte lubada kasutada raadiosaatjaid, samuti mobiiltelefone antud eseme läheduses;
5. vabastada ohtlik tsoon inimestest 100 meetri ulatuses;
6. võimaluse korral kindlustada kahtlase eseme ja ohtliku tsooni valve;
7. organiseerida inimeste evakueerimine kahtlase eseme lähedasterritooriumilt;
8. oodata päästeteenistuse töötajate saabumist, näidata neile kahtlase eseme asukoht, aeg ja leidmise asjaolud.;
9. edasi tegutseda päästeteenistuse esindajate juhendite järgi.

8. Tegutsemine pantvangide võtmise korral

1. Kui teid võeti pantvangiks, pidage meeles, et teie käitumine mõjutab seda, kuidas teiega käitutakse.
2. Kõige ohtlikumad ja kriitilisemad momendid on pantvangide võtmine ja vabastamine. Plahvatuse või tulistamise korral heitke koheselt maha, parem kuskile varjualuse alla (mööbel j.n.e). Turvalisuse suurendamiseks katke pea kätega.
3. Kui tulistamine algas väljaspool hoonet, kus te viibite:
 - 3.1. pange uks seestpoolt lukku;
 - 3.2. barrikateerige uks käepäraste vahenditega (mööbliaga);
 - 3.3. teatage juhtunust päästeteenistusse ja kooli juhtkonnale;
 - 3.4. lahkuge majast akna kaudu (kui asute esimesel korrusel).
4. Ootamatu liigutus või müra võib esile kutsuda terroristide julma reageeringu. Ärge püüdke karjuda, joosta, helistada ilma luba küsimata, ähvardada, nõuda, liikuda ilma vajaduseta.
5. Säilitage rahu ja enesevalitsus. Määrake kindlaks, mis toimub ja uskuge, et teid kindlasti aidatakse.
6. Olge valmis, et terroristid kasutavad sidemeid silmadele, käeraudu või nõõre või muid vabadust piiravaid vahendeid.
7. Ärge hakake vastu. See võib esile kutsuda veel suurema julmuse.
8. Olge valvel. Keskenduge helidele, liigutustele jt. Jätke kõik meelde, mis toimub.
9. Tegelege vaimsete harjutustega.
10. Olge valmis „spartalikeks“ elutingimusteks.
11. Olge valmis ebatavaliseks toiduks, elutingimusteks, tualetis käimise tingimusteks j.n.e
12. Kui on võimalik, täitke isikliku hügieeni reegleid.
13. Kui teil on probleemid terviseiga, veenduge, et te võtsite kaasa hädavajalikud ravimid, teatage valvuritele terviseprobleemidest, võimalusel paluge arstiabi ja ravimite võimaldamist.
14. Hoidke oma teadvus selge. Töötage välja võimalike harjutuste programm (nii vaimsete kui ka füüsiliste). Pidevalt treenige mälu: meenutage ajalooliste sündmuste kuupäevi, tuttavate inimeste perekonnanimesid, telefoninumbreid j.n.e Kui jõud ja ruum vähegi võimaldab, tegelege füüsiliste harjutustega.
13. Küsige valvuritelt, kas võib lugeda, kirjutada, kasutada isikliku hügieeni vahendeid j.n.e
14. Kui teil lubati rääkida sugulastega telefoni teel, hoidke end vaos, ärge nutke, ärge karjuge, rääkige lühidalt ja asjast.
15. Kindlasti pidage ajaarvestust, märkige tikkude, kivikeste või kriipsudega seinal möödunud päevad.
16. Kui teid suletakse mingisse ruumi, püüdke äratada kellegi tähelepanu. Selleks purustage aknaklaas ja kutsuge appi, kui teil on olemas tikud, pange paber põlema ja pange see tuletõrjesignaali lähedusse j.n.e.
17. Kunagi ärge kaotage lootust õnnelikule lõpule. Pidage meeles, et mida rohkem aega läheb, seda rohkem šansse on teil pääseda.

9. Tegutsemisjuhised ekstreemaalses olukorras

9.1 Kui toimus plahvatus

1. Evakueerimiseks antakse 1 minut kestev signaal nagu tulekahjuhäire puhul.
2. Proovige rahuneda ja täpsustada olukorda.
3. Liikuge ettevaatlikult, ärge puutuge kätega kahjustatud konstruktsioone ja juhtmeid.
4. Pidage meeles, et kahjustatud hoones ei tohi gaasiplahvatuse ohu tõttu kasutada lahtist tuld (tikke, tulemasinaid, küünlaid, tõrvikuid jms).
5. Suitsu korral katke hingamisteed vees niisutatud rätikuga (riidetüki, käterätikuga).
6. Kontrollige sidepidamise võimalust (tele-, raadio-, telefoniside, hääl).
7. Evakuatsiooni korral võtke kaasa hädavajalikud riided, raha, väärtasjad. Abistage haavatutel ruumist väljuda. Teatage kooli juhtkonnale õpilastest, kes jäid ruumi. Sulgege välisuks tihedalt, ärge pange ust lukku.
8. Kui ei ole võimalik iseseisvalt evakueeruda, võtke tarvitusele vajalikud meetmed, et teie asukohast saaksid teada päästeteenistuse töötajad või kooli juhtkond.. Sel eesmärgil avage aken ja kutsuge appi.
9. Pärast ruumist lahkumist minge sellest ohutusse kaugusesse.
10. Ärge võtke iseseisvalt vastu otsust sõita sugulaste või tuttavate juurde.
11. Tegutsege ranges vastavuses vastavate ametnike juhistega.

9.2 Kui te jäite hoone rusude alla

1. Püüdke rahuneda, ärge kaotage kontrolli. Hingake sügavalt ja ühtlaselt. Valmistuge kannatama nälga ja janu.
 2. Hääle ja koputamisega püüdke äratada inimeste tähelepanu. Kui te asute sügaval maa all, liigutage vasemale-paremale ükskõik millist metallist eset (sõrmust, võtmeid, torujuppi jms), et teid oleks võimalik leida metalliotsijaga.
 3. Kui teie ümber on suhteliselt palju ruumi, ärge süüdake tikke, hoidke kokku hapnikku.
 4. Liikuge ettevaatlikult, püüdke mitte esile kutsuda järgmist varingut, orienteeruge väljast tuleva õhu liikumise järgi
 5. Kui on võimalik, kindlustage käepäraste esemetega (lauad, tellised jms) rippuvad laetalad ja lagi sissevajumise eest ja oodake abi saabumist.
1. Väga tugeva janu korral pange suhu väike riidetükk (sile kivi) ja imege seda, seejuures hingake nina kaudu.
 2. Kui kuulete lähenevaid inimesi, andke endast märku koputamise ja häällega.

10. Ohutusmeetmed keemiliste ainete ja bioloogiliste elementide kasutamise korral ning epideemia tekkimise ohu korral

1. Keemiliste ainete ja bioloogiliste elementide kasutamise fakti võib kindlaks määrata ainult väliste tunnuste põhjal :
 - 1.1. õhu, vee, toiduainete värvi, lõhna, maitse muutumine;
 - 1.2. nende ainetega kokku puutunud inimeste, loomade ja lindude käitumise muutumine;
 - 1.3. kahtlaste isikute ilmumine asutuse territooriumile.
2. Arvestades keemiliste ainete ja bioloogiliste elementide kasutamise väliste tunnuste rohkust, pidage meeles, et nende õigeaegse avastamise kõige tähtsamaks tingimuseks on teie tähelepanelikkus.
3. Koheselt teavitage juhtumist päästeteenistust ja kooli juhtkonda.
4. Keemiliste ainete kasutamise fakti avastamise puhul peab tegutsema järgmiselt:
 - 4.1. kasutades hingamisteede kaitseks käepäraseid materjale, lahkuda kiiresti nakatatud või keemiliste ainete kasutamise piirkonnast, võimaluse korral varjuda varjendisse (ruumi);
 - 4.2. Suletud ruumisviibides sulgeda tihedalt ja hermeetiliselt aknad ja uksed riidetükkidega, marliga, linaga, mis on niisutatud soodalahusega (veega);
 - 4.3. lülitada välja soojendusseadmed ja konditsioneerid, lülitada sisse raadiovõrk, kuulata päästeteenistuse suulisi juhendeid, mille järgi hakata tegutsema;
 - 4.4. Keemilise aine reaalse kahjustuse korral teavitada koheselt kooli meditsiiniõde, viia (kanda) kannatanu värske õhu kätte ja anda kannatanule esmaabi (kindlustada soojus ja rahu, vajaduse korral maoloputamine, hapniku või kunstlik hingamine, vajalike ravimite võtmine). Võimaluse korral suunata kannatanu meditsiinasutusse.
5. Epideemia tekkimise ohu või bioloogiliste elementide mõju korral tuleb:
 - 5.1. maksimaalselt vähendada kontakte teiste inimestega;
 - 5.2. mitte väljuda ilma erilise vajaduseta ruumist;
 - 5.4. väljuda tänavale, töötada avatud maastikul ainult individuaalsetes kaitsevahendites;
 - 5.5. esimeste haigustunnuste ilmnemisel pöörduda viivitamatult arsti poole;
 - 5.6. tarvitada toitu ja vett alles peale kooliõe või arsti luba;
 - 5.7. täita rangelt kõiki epideemiavastaseid ettekirjutusi.

11. Meetmed kriisiolukorra ajal ja pärast kriisi

11.1 Teavitamine

On tähtis, et kool näitaks üles stabiilset ja osavõtlikku suhtumist, soodustades üldise turvatunde taastumist ja usalduslike suhete tekkimist nii koolis eneses kui ka väljaspool kooli (õpilaste vanematega, kohalike

elanikega, kes pakuvad asutusele abi j.n.e). Kriisiaegsed ja kriisijärgsed meetmed võib jagada kiire iseloomuga ja pikaajaseks tegevuseks. Väga tähtis on kriisiolukorras teavitamine. Kontrollitud, adekvaatse ja läbimõeldud info edastamine kooli personalile tagab õiged vastused õpilaste reaktsioonile. Väheneb kuulujuttude levimine, väheneb alusetu erutus ja hirm. Infot peavad saama ka need, kes antud momendil kohal ei ole.

11.2. Teavitamine väljaspool kooli

On tähtis, et juhtumi teavitamise algatab kool. See aitab ära hoida koolis ja selle lähemas ümbruses hirmutava ja situatsiooni liigselt dramatiseerivate kuulujuttude leviku ning sündmuste kontrollimatu valgustuse meediakanalite poolt, mis tihtipeale muutub kannatanutele, nende klassikaaslastele ja perekondadele ning kooli personalile emotsionaalse ärrituse allikaks ja võib avaldada traumeerivat mõju. Vastava informatsiooni edastamine aitab taastada kooli normaalse töö võimalikult kiiresti.

11.3. Vanemate teavitamine

Lapsevanematele koostatakse kiri, kus selgitatakse juhtunut. Kirjas teatatakse kooli tegevuskava, võimalikud muutused õppeprotsessis, mida pakutakse õpilastele, lapsevanematele ja kooli töötajatele. Kirjale lisatakse kontaktisikute nimed ja telefoninumbrid, kes on volitatud vastama lapsevanemate küsimustele. Vajadusel kutsutakse kokku lastevanemate koosolek, kuhu kutsutakse erinevate ametite ja teenistuste esindajad.

11.4. Massmeediakanalite teavitamine

Koolipoolset informatsiooni edastab kriisikomisjoni esimees või direktor. Õpetajad võivad esitada infot meediakanalitele kokkuleppel kooli direktoriga, õpilased vanemate loal.